

ПЕДАГОГІЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ СТИМУЛЮЮЧОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

PEDAGOGICAL LEADERSHIP AS A CONDITION FOR THE FORMATION OF A STIMULATING EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A MODERN EDUCATIONAL INSTITUTION

Статтю присвячено дослідженню феномену педагогічного лідерства як умови створення стимулюючого освітнього середовища сучасного закладу освіти.

У дослідженні аналізується взаємозв'язок між педагогічним лідерством та формуванням позитивного співробітництва, розвитком соціальних навичок здобувачів та академічними досягненнями. Встановлено вплив на мотивацію здобувачів до навчання та їхню успішність таких ключових лідерських компетентностей педагога, як стратегічне мислення, емоційний інтелект, здатність до комунікації та співпраці, спроможність мотивувати та надихати. У статті розглядаються педагогічні стратегії та практики, що сприяють розвитку лідерських якостей у педагога і позитивному впливу на здобувачів (менторство та співробітництво, розвиток самоврядування здобувачів, стимулювання творчості та інновацій, саморозвиток та постійне навчання). За результатами дослідження стимулююче освітнє середовище визначено як сукупність умов, факторів, соціальних об'єктів, що забезпечують активне, цікаве та змістовне навчання, яке сприяє розвитку потенціалу здобувачів, їх само-реалізації та досягненню успіху. Це середовище спонукає здобувачів до активної участі в освітньому процесі, самостійного пошуку знань, критичного мислення та творчого вирішення завдань. Встановлено, що основними характеристиками стимулюючого освітнього середовища є активна навчальна діяльність, командна робота, забезпечення різноманітності та диференціації, використання технологій, позитивна атмосфера та підтримка. У статті розглядаються фактори, які сприяють створенню такого середовища, а також аналізується взаємозв'язок між педагогічним лідерством та його значенням в створенні стимулюючого освітнього середовища. Дослідження показують, що педагогічне лідерство має суттєвий вплив на покращення якості освіти та розвиток здобувачів.

Ключові слова: освітнє середовище, педагогічне лідерство, здобувачі освіти, педагоги, професійна підготовка.

The article is devoted to the study of the phenomenon of pedagogical leadership as a condition for creating a stimulating educational environment in a modern educational institution. The research analyzes the relationship between pedagogical leadership and the formation of positive cooperation, the development of social skills of students and academic achievements. The influence of the teacher's leadership competencies on the students' motivation to study and their success was established, among which the vision and strategic thinking, the ability to communicate and cooperate, motivation and inspiration, emotional intellect. The article discusses pedagogical strategies and practices that contribute to the development of leadership qualities in a teacher and a positive influence on students (mentoring and cooperation, development of students' self-governance, stimulation of creativity and innovation, self-development and continuous learning). According to the results of the research, a stimulating educational environment was defined as a set of conditions, factors, and social objects that provide active, interesting and meaningful learning, which contributes to the development of the potential of students, their self-realization and success. This environment encourages students to actively participate in the educational process, independent search for knowledge, critical thinking and creative problem solving. It has been established that the main characteristics of a stimulating educational environment are active learning activities, teamwork, ensuring diversity and differentiation, the use of technology, a positive atmosphere and support. The article examines the factors that contribute to the creation of such an environment, and also analyzes the relationship between pedagogical leadership and its importance in creating a stimulating educational environment. Research shows that pedagogical leadership has a significant impact on improving the quality of education and the development of students.

Key words: educational environment, pedagogical leadership, students, teachers, professional training.

УДК 37.013.73

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.32>

Ковальська В. С.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
методики та менеджменту освіти
Української інженерно-педагогічної
академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні динамічні умови розвитку суспільства, виклики й загрози, що безпосередньо впливають на існування всіх рівнів національних систем, зумовлюють необхідність їх швидкої адаптації як до реалій сьогодення, так і майбутніх перспектив. Тому першочерговим завданням освітньої системи взагалі й закладів освіти зокрема є врахування існуючих загроз і можливостей зовнішнього середовища та розроблення ефективних стратегій не тільки збереження досягнень, але й розвитку освітнього вектору розбудови українського суспільства. Однією з таких стратегій вбачається

створення стимулюючого освітнього середовища, яке має на меті формування гнучких, адаптивних та креативних особистостей, здатних до життєдіяльності в турбулентному світі. Таке середовище сприяє активному навчанню та розвитку здобувачів, стимулює їхню мотивацію, зацікавленість та інноваційність, забезпечує удосконалення рівня розвитку критичного мислення та соціальних навичок.

Однак, для досягнення цих цілей, необхідним є вплив педагогічного лідерства, яке забезпечує організаційний фреймворк, якісну комунікацію та налагоджує відносини всіх суб'єктів освітнього процесу.

Адже ефективні педагогічні лідери не лише визначають стратегічний напрямок розвитку закладів освіти, але й формують культуру неперервного навчання та інновацій. Саме лідерські якості педагога обумовлюють його здатність впливати на мотивацію здобувачів, створювати сприятливу атмосферу для самовираження та саморозвитку, сприяючи їхньому активному залученню до навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема створення ефективного освітнього середовища є предметом досліджень багатьох науковців у галузі педагогіки та психології. Такій проблематиці присвячені наукові праці Є. Бачинської, С. Гончаренко, Л. Мельниченко, О. Пархоменко, Г. Полякової, В. Чумак.

Вплив педагогічного лідерства на розвиток освітніх систем є темою, яка привертає увагу дослідників з усього світу. Цю проблему досліджували Н. Волкова, К. Вонг, П. Гронн, Л. Грень, О. Іванова, В. Коваль, Г. Крижановська, В. Міляєва, В. Михайличенко, С. Наход, О. Романовський, О. Семенов, М. Фуллан. У роботах науковців представлено різні підходи до розуміння суті педагогічного лідерства, однак підкреслюється його позитивний вплив на формування ефективного освітнього середовища сучасного закладу освіти.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість наукових напрацювань у цій галузі, низка питань залишається невіршеними, серед яких визначення ролі педагогічного лідерства в умовах створення стимулюючого освітнього середовища, факторів та стратегій, за яких формування означеного середовища здійснювалося би максимально ефективно у закладах вищої освіти.

Метою статті є визначення теоретичних засад педагогічного лідерства у створенні стимулюючого освітнього середовища сучасного закладу освіти, що забезпечуватиме професійну підготовку гнучких, адаптивних та креативних фахівців, здатних до ефективно реалізації майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз першоджерел [3, 6, 14] дозволив установити, що в сучасному освітньому контексті педагогічне лідерство стає все більш важливим фактором успішного функціонування закладів освіти та досягнення педагогічних цілей. Педагогічний лідер виступає як ключова фігура, здатна впливати на навчальну ситуацію, створюючи стимулююче освітнє середовище, в якому здобувачі мають можливість розкрити власний потенціал, розвиватися та досягати високих результатів навчання.

У наукових джерелах [4, 8, 10] педагогічне лідерство визначають як здатність викладача мобілізувати та спрямовувати зусилля педагогічного колективу для досягнення спільно визначених цілей, покращення освітнього процесу та

навчальних досягнень здобувачів. Педагогічний лідер впливає на колектив, мотивує педагогів до професійного розвитку, сприяє творчому й інноваційному мисленню, а також створює відповідні умови для ефективно навчальної діяльності. У свою чергу, роль педагогічного лідерства виявляється у здатності формувати відповідну організаційну культуру, створювати мотивуюче навчальне середовище, сприяти розвитку педагогічних умінь та компетентностей педагогів, координувати та співпрацювати зі всіма учасниками освітнього процесу. Професійна діяльність педагогічного лідера визначається формуванням такої навчальної ситуації, де здобувачі залучаються до активного навчання, пошуку нових знань та вирішенню проблем.

Отже, педагогічний лідер є суб'єктом проектування навчального середовища, де враховуються потреби здобувачів, розвиваються їхні індивідуальні здібності та творчий потенціал. Він спрямовує зусилля на впровадження інноваційних методів та підходів до навчання, заохочує педагогів до використання нових технологій та методик, що забезпечують підвищення якості освіти. Таким чином, саме педагогічне лідерство є однією з умов створення стимулюючого освітнього середовища, мотивації педагогічного колективу, розвитку педагогічних умінь та компетентностей педагогів.

Подальший аналіз наукових праць [2, 6, 8, 12] дозволив виокремити ключові лідерські компетентності педагога, що сприяють позитивному впливу на здобувачів, а саме:

- Стратегічне мислення, що передбачає сформуваність здатності розробляти стратегічні плани для досягнення поставлених цілей. Педагоги-лідери мають чітке бачення майбутнього розвитку здобувачів та освітнього процесу. Вони розуміють, які компетентності та якість освіти необхідні для успіху здобувачів, та активно працюють над створенням стратегій, що сприятимуть їхньому досягненню.

- Здатність до комунікації та співпраці. Педагоги-лідери вміють ефективно спілкуватися зі здобувачами, колегами, будуючи позитивні стосунки та сприяючи взаєморозумінню. Крім того, вони відкриті до співпраці з іншими педагогами та фахівцями, щоб спільно розвивати навчальну програму та освітнє середовище.

- Здатність мотивувати та надихати здобувачів на досягнення високих результатів. Педагоги-лідери створюють стимулююче освітнє середовище, де здобувачі відчувають себе важливими та мають можливість розвивати свої здібності. Вони використовують різноманітні методи та стратегії, щоб підтримувати мотивацію здобувачів, стимулювати їхній інтерес до навчання та допомагати в розвитку їхнього потенціалу.

- Емоційний інтелект, що забезпечує ефективну взаємодію зі здобувачами, розуміння їхніх потреб та

емоцій. Педагоги-лідери проявляють емпатію, розуміють значення підтримки та співчуття в освітньому процесі. Вони здатні створити емоційно безпечне середовище, де здобувачі почувають себе комфортно, цінними та здатними виражати свої почуття.

Розуміючи, що представлений перелік ключових лідерських компетентностей не є вичерпним та може доповнюватися у межах подальших досліджень не менш важливими здатностями, у подальшому наукову увагу було спрямовано на пошук практичних рекомендацій щодо їх розвитку. Так, за результатами аналізу першоджерел [6, 10, 13] визначено такі педагогічні стратегії та практики:

- менторство та співробітництво з досвідченими колегами (спільне планування занять, спостереження за викладанням, обговорення найкращих практик та надання зворотного зв'язку);

- розвиток самоврядування здобувачів (уможливлення здобувачами брати на себе відповідальність за своє навчання та виявляти ініціативу за рахунок створення групових проєктів, прийняття рішень щодо методів навчання та організації роботи, а також надання можливостей для лідерської діяльності в закладі освіти);

- стимулювання творчості та інновацій (постійне заохочення здобувачів до виходу за межі стандартного навчального матеріалу, спонукання їх до дослідження та вирішення проблем, застосовуючи нові ідеї та підходи);

- саморозвиток та постійне навчання (активне вивчення нових методик навчання, ознайомлення з науковими дослідженнями за рахунок участі у професійних семінарах, майстер-класах, вебінарах, тренінгах та конференціях).

Отже, зазначені практики створюють умови розвитку педагогічного лідерства у закладах освіти, що сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, формуванню стимулюючого освітнього середовища та розвитку лідерської культури освітньої установи.

Актуалізація значення педагогічного лідерства у контексті нашого дослідження є неможливою без визначення суті та загальних характеристик стимулюючого освітнього середовища сучасного закладу освіти. Так, за поглядами науковців [1, 9, 11] у такому середовищі здобувачі відчують мотивацію, зацікавленість та прагнуть до активної навчальної діяльності. Це середовище сприяє розвитку потенціалу здобувачів, творчості та самостійності. Воно створює сприятливі умови для активної взаємодії між усіма суб'єктами освітнього процесу, сприяє розвитку критичного мислення, спостережливості та аналітичних здібностей.

За результатами дослідження [5, 7, 11] стимулююче освітнє середовище визначено як сукупність умов, факторів, соціальних об'єктів, що забезпечують активне, цікаве та змістовне навчання, яке сприяє розвитку потенціалу здобувачів, їх

самореалізації та досягненню успіху. Його основними характеристиками є:

- Активна навчальна діяльність. У стимулюючому освітньому середовищі здобувачі виконують активну роль у своєму навчанні. Вони залучені до вирішення завдань, спільного планування занять, дослідницької роботи та колективних проєктів. Педагоги стимулюють здобувачів до самостійного пошуку знань, допомагають розвивати критичне мислення та творчість.

- Інтерактивність та співпраця. Стимулююче освітнє середовище передбачає активну взаємодію між здобувачами та педагогом. Здобувачі працюють у групах, обговорюють ідеї, висловлюють свої думки та діляться досвідом. Співпраця сприяє розвитку комунікативних навичок, вмінню працювати в команді та розв'язувати проблеми колективно.

- Забезпечення різноманітності та диференціація. У стимулюючому освітньому середовищі враховуються індивідуальні особливості та потреби кожного здобувача. Педагоги використовують різні методи та підходи до навчання, надають можливість вибору завдань та матеріалів, що відповідають рівню підготовки та інтересам здобувачів. Диференціація навчання сприяє розвитку потенціалу кожного здобувача та підтримує його академічний розвиток.

- Використання технологій. Стимулююче освітнє середовище активно використовує сучасні технології та інструменти. Педагоги впроваджують комп'ютерні програми, веб-ресурси та мультимедійні матеріали, що сприяють залученню здобувачів до навчання, розширенню їхніх можливостей дослідження та сприяють розвитку цифрової грамотності.

- Позитивна атмосфера та підтримка. Стимулююче освітнє середовище створює позитивну атмосферу, в якій здобувачі відчують підтримку, визнання та віру в свої можливості. Педагоги стимулюють здобувачів до самовираження, підтримують їхні ідеї та досягнення, створюють сприятливий клімат для взаємодії та відкритості.

Отже, педагогічне лідерство відіграє ключову роль у створенні стимулюючого освітнього середовища, спонукаючи здобувачів до активного навчання, розвитку їхнього потенціалу та досягнення високих результатів.

Таким чином, проведена робота дозволила сформулювати наступні **ВИСНОВКИ**. Педагогічне лідерство має значний вплив на навчальну ситуацію, академічні досягнення здобувачів, мотивацію до навчання, соціальний розвиток та позитивне співробітництво. Лідерські компетентності педагога сприяють створенню стимулюючого освітнього середовища, де здобувачі активно навчаються, розвивають свої здібності та набувають необхідних навичок. Педагоги-лідери виявляють

здатність мотивувати, інспірувати та підтримувати здобувачів, створюючи позитивний клімат у навчанні. Це сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу та досягненню успіху кожним здобувачем. Розуміння ролі педагогічного лідерства та впровадження педагогами лідерських практик є важливим кроком у покращення якості української освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бачинська Є. Механізм формування інноваційного освітнього простору в регіоні. *Педагогіка і психологія*. 2007. № 1(54). С. 79–88.
2. Волкова Н.П., Наход С.А., Крижановська Г.І. До питання про лідерські якості викладача закладу вищої освіти та шляхи їх розвитку в умовах аспірантури. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2019. № 2 (18). С. 30–38.
3. Іванова О.М. Педагогічне лідерство як фактор підвищення ефективності навчального процесу. *Вісник Львівського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 38. С. 147–154.
4. Коваль В.В. Педагогічне лідерство: сутність, структура, функції. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2021. № 15(1). С. 53–61.
5. Мельниченко Л. Особистісно-орієнтоване освітнє середовище як фактор розвитку креативності здобувачів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2018. № 1 (15). С. 117–124.
6. Освітнє лідерство: від теорії до практики : монографія / за наук. ред. В. Р. Міляєвої ; Київ ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2021. 296 с.
7. Пархоменко О. Роль освітнього середовища у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 2(39). С. 89–94.
8. Педагогіка лідерства : монографія /О. Романовський, В.Михайличенко, Л. Н. Грень. Харків: НТУ «ХПІ», 2018. 496 с.
9. Полякова Г. Вплив освітнього середовища ВНЗ на формування професійної компетентності фахівця. *Вища школа*. 2010. № 10. С. 78–87.
10. Семенов О.М. Педагогічне лідерство як чинник розвитку освітньої системи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 8(154). С. 136–143.
11. Чумак В. Формування освітнього середовища вищого навчального закладу як чинника розвитку професійної компетентності майбутніх учителів. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2018. № 1(32). С. 11–16.
12. Fullan M. The Change Leader. *Educational Leadership*. 2002. № 59(8). P. 16–20.
13. Gronn P. Leadership as an Identity: Constructions and Deconstructions. *The Journal of Educational Administration*. 2003. № 41(3). P. 271–294.
14. Wong K. & Leung D. Creating a Learning Culture: The Role of Leadership and Collaboration. *Journal of Education for Library and Information Science*. 2008. № 49(4). P. 239–256.